

εἰς τὰς ἀποθήκας τῶν τροφῶν, νὰ λάβῃ αὐτὰς, καὶ ὅ,τι ἐδύνατο ἐκ τῶν χωρικῶν, καὶ νὰ ἐπανέλθῃ οὕτως εἰς τὸ Μέτς. Ὁ σκοπὸς τοῦ δ' οὗτος ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἀμαξῶν αἵτινες ἠκολούθουν τὴν ἐξοδὸν· περιττὸν δὲ νὰ εἰπῶ ὅτι ἀπέτυχεν. Ἀπωλέσαμεν δ' ἡμεῖς εἰς τὴν μάχην ταύτην 65 ἀξιωματικούς καὶ 1665 στρατιώτας· τοῦλάχιστον δ' ἄλλους τόσους καὶ οἱ Γάλλοι.

ΙΑ'.

Αὕτη ἦν τὸ τελευταῖον ἐνεργητικὸν κίνημα τοῦ δεσμίου στρατοῦ. Ἐκτοτε δὲ οὐδὲν πλέον ἐπεχείρησεν ὁ Βαζαῖν διὰ τῶν ὅπλων, ἀλλ' ἤρξατο διαπραγματευόμενος. Ἐγνωρίζομεν ὅτι κατ' ἀπόφασιν πολεμικοῦ συμβουλίου ὁ στρατηγὸς Boyer ἐστάλη πρὸς τὸν Βασιλέα τῆς Πρωσσίας προτείνων ν' ἀφεθῇ ἐλεύθερος ὁ στρατὸς τοῦ Βαζαῖν νὰ ἐξέλθῃ, ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ μὴ πολεμήσῃ ἐπὶ τρεῖς μῆνας, τὸ δὲ φρούριον τοῦ Μέτς ν' ἀντισταθῇ ὅσον ἡμπόρει. Λέγεται δ' ὅτι ὑπῆρχε καὶ μυστικὸν ἄρθρον περὶ Ναπολέοντος, ἀλλ' ἀγνοῶ ἂν ἀληθεύῃ.

Ὁ στρατηγὸς Boyer ἐπέστρεψεν ἄπρακτος, καὶ τὴν 26 Ὀκτωβρίου ἦλθεν ὁ στρατηγὸς Changarnier πρὸς τὸν πρίγκηπα Φρειδερίκον Κάρολον ἐν Corny, καὶ τῷ παρέδωκεν ἐντελῶς τὸν στρατὸν καὶ τὸ φρούριον.

Αἱ εἰδήσεις αὗται ἔφθανον μὲν μέχρις ἡμῶν ὑπο-

κώφως, ἀλλ' ὀλίγην πίστιν ἐδίδομεν εἰς αὐτάς, καὶ μάλιστα ὅτε τὴν ἐσπέραν τῆς 27 διεδόθη ὅτι ὁ Βασιλεὺς παρέδωκε τὰ ὄπλα, οὐδεὶς ἤθελε νὰ τὸ πιστεύσῃ. Ἀλλὰ τὴν αὐτὴν νύκτα μᾶς ἦλθεν ἡ διαταγή ὅτι τὴν ἐπομένην εἵχομεν νὰ ἐτοιμασθῶμεν πολὺ πρῶτ', διότι τὸ Μὲτς θὰ παραδοθῇ, καὶ ἴσως ὁ Γαλλικὸς στρατὸς ἀτκκτήσῃ. Ἀλλὰ τὸ Μὲτς παρεδόθη, καὶ τὰ πάντα παρῆλθον ἐν ἡσυχίᾳ.

Περίεργον ἦτον τὸ αἶσθημα τὸ κυριεῦσαν ἡμᾶς ὅτε ἐβεβαιώθημεν ὅτι ἐξετελέσθη ὁ σκοπὸς δι' ὃν τοσαῦτα ἡγωνίσθημεν καὶ ἐταλαιπωρήθημεν, ὅτι μετὰ τῆς πόλεως συνεκυριεύσαμεν καὶ τὰ λείψανα τοῦ μεγάλου Γαλλικοῦ στρατοῦ, καὶ ὅμως ἐξηκολούθει νὰ βρέχῃ καθὼς καὶ πρὶν, καὶ τὰ πάντα ἐκτὸς ἡμῶν ἦσαν τὰ ἴδια· ἐντὸς ἡμῶν ὅμως ἀνέτελλεν ἡ ἐλπίς, καὶ ἂν ἐχρειάζετό τι ἵνα αὐξήσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν χαρὰν τοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ, ἦτον τοῦτο ἡ περίστασις ὅτι πρό τινων ἡμερῶν ἐψιθυρίζετο περὶ τοῦ στρατοῦ τοῦ Λείγηνρος (de la Loire) ὅτι, ἐτοιμασθεὶς, ἐβάδιζεν ἤδη πρὸς τὰ Παρίσια· ὥστε ἐφαίνετό πως ὅτι κυριεύσαντες τὸ Μὲτς, ἐξησφαλίζομεν καὶ τῶν Παρισίων τὴν ἄλωσιν, διότι ἐκωλύομεν τὴν ἐκ τοῦ Λείγηνρος ἐπικουρίαν νὰ ἐκτελέσῃ τὴν πρόθεσίν της. Καὶ τῷ ὄντι τοῦτον τοῦ λοιποῦ ἐλάβομεν τὸν προσδιορισμόν.

Ἀλλὰ πρὸς τὸ παρὸν μᾶς ἦλθεν ἄμεσος ἐντολή νὰ ἐπιβλέπωμεν καὶ ἐξασφαλίσωμεν τὴν ἐξοδὸν τῶν αἰχμαλώτων ἐκ τῆς πόλεως. Πρὸς τοῦτο δ' ἐλάβομεν

θέσεις πλησίον τοῦ χωρίου Argancy, τοῦ κειμένου ἐπὶ τῆς Μοζέλλης, καὶ ἐστρέψαμεν τὰ στόματα τῶν πυροβόλων ἡμῶν πρὸς τὴν ὁδὸν δι' ἧς οἱ Γάλλοι ἔμελλον νὰ διέλθωσι.

Δι' ἡμᾶς ἦτον παράδοξον καὶ συγκινητικὸν τῷ ὄντι τὸ θέαμα. Ἴδου οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι οἵτινες τοσαύτας μᾶς εἶχον πέμψει φονικὰς σφαίρας, καὶ τόσας «ψυχὰς ἄϊδι προΐαψαν ἡρώων,» τῶν συστρατιωτῶν ἡμῶν, καταβεβλημένοι ἤδη, κύπτοντες τὰς κεφαλὰς, καὶ βαδίζοντες ὡς ἀγέλη προβάτων, ἀνὰ ἑκατὸν δ' ἐπιτηρούμενοι ὑφ' ἐνὸς Πρώσσου στρατιώτου! Εἰς πολλῶν τὰς ὄψεις ἀνεγινώσκετο ὀργὴ καὶ ἐνδόμυχον μῖσος, εἰς ἄλλων δὲ ἀπάθεια παντελής. Πόσα πρέπει οἱ δυστυχεῖς νὰ ὑπέφεραν ὥστε νὰ καταντήσωσιν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦτον. Ὀλίγοι δὲ μόνον ἦσαν οἵτινες ὠμίλουν καὶ ἐγέλων. Εἰς πολλοὺς ἐπρόσφερα καπνὸν καὶ σιγάρα· καὶ τινὲς μὲν ἐδάγκανον τὰ χεῖλη των, χωρὶς νὰ λάβωσι τὰ προσφερόμενα, καὶ χωρὶς νὰ εἰποῦν λέξιν· οἱ πλεῖστοι ὅμως τὰ ἐλάμβανον εὐχαριστοῦντες· ἔνιοι μάλιστα, ἀληθεῖς παῖδες τῶν Παρισίων, προσέθετον καὶ τινα ἀστεῖσμὸν, ὥς ὅτι «τὰ σιγάρα μας δὲν ἔκαιον ὅσον τὰ πυροβόλα μας», καὶ ἄλλα διάφορα.

Ἡ ἐξοδος αὕτη τῶν αἰχμαλώτων διήρκεσε τρεῖς ὀλοκλήρους ἡμέρας. Ὅλα τὰ τάγματα ἦσαν ἀναμειγμένα, καὶ κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἀναχωρήσεως οἱ ἐξερχόμενοι ὀλίγον μόνον ἐβάδιζον, καὶ ἔπειτα ἐστάθμευον οὐχὶ μακρὰν ἡμῶν, καὶ τοῖς ἐδί-

δετο τροφή· τὴν δ' ἐπαύριον ἐξηκολούθουν τὴν ὁδοιπορίαν.

Τὴν δὲ νύκτα τῆς 1 Νοεμβρίου μᾶς ἦλθε διαταγὴ νὰ κινηθῶμεν τὴν ἐπαύριον περὶ τὰς 4 τῆς πρωίας κατὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Λείγνηρος (de la Loire). Ἡγέρθημεν λοιπὸν εἰς τὰς 2, καὶ ἐβαδίζομεν ἤδη κατὰ τὰς 4, ἐπικρατοῦντος σκότους καὶ ψύχους ἐπαισθητοῦ. Ὑπερβάντες δὲ τὴν Μοζέλλην ἐπορευόμεθα πρὸς τὸ Μέτς, καὶ ἐγὼ ἐπροπορεύθην ἵνα ἐρωτήσω περὶ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τοῦ Woiry, χωρίου ὅπου πολλαὶ εἶχον γίνεαι μάχαι, μέχρι Μέτς. Αἱ οἰκίαι κατὰ τὴν ὁδὸν ἦσαν ὅλαι κατατετρυπημέναι ὑπὸ σφαιρῶν, ὥστε ἡπόρει τις ἂν ἦσαν οἰκίαι ὅλαι τρύπαι, ἢ τρύπαι εἰς σχῆμα οἰκιῶν!

Ἀφ' οὗ δ' ἔφθασα εἰς Woiry, καὶ ἔμαθα τὴν ὁδὸν παρὰ τοῦ δημάρχου, μὴ ἔχων πῶς νὰ κατατρίψω τὸν καιρὸν ἕως ὅτου ἔλθωσι καὶ οἱ ἄλλοι, ἐπῆγα εἰς τὴν παρακειμένην ἑπαυλιν Ladonchamps, ἣν οἱ ἴδιοι εἶχομεν κατὰστρέψει. Ὅλον τὸ ἐντὸς αὐτῆς ἦτο πυρίκαυστον, πλὴν μόνης τῆς βιβλιοθήκης· τὰ δ' ἐξωτερικὰ τείχη ἔμενον, ἀλλ' ἦσαν ὅλα κατὰτρωτα. Δύω γαλλικὰ πυροβόλα ἔκειντο πλησίον ἐκεῖ· ἡ αὐλὴ δὲ πᾶσα ἦτο πλήρης τάφων, τῶν μὲν γαλλικῶν τῶν δὲ καὶ πρωσσικῶν, ὅπερ διέκρινεν ἀπλῆ σανὶς, ἐφ' ἧς διὰ κιμωλίας ἐσημειοῦτο τοῦ ταφέντος ὁ ἀριθμὸς καὶ τὸ τάγμα. Οὕτως ἔκειντο ἐν τῷ θανάτῳ ἠνωμένοι οἱ ἀλληλοκτονηθέντες ἐχθροί.

Ἐν ᾧ δ' ἤμην βεβυθισμένος εἰς τὸ μελαγχολικὸν τοῦτο θέαμα, ἔφθασε καὶ τὸ τάγμα μου, καὶ ἐλθὼν

εἰς προὔπαντησιν αὐτοῦ, τὸ ὠδήγησα εἰς τὴν εὐθεϊαν ὁδόν. Μετ' ὀλίγον δὲ διήλθομεν ὑπὸ τὰ φρούρια Flarpreville καὶ S' Quentin. Ὅποια καταπληκτικὴ ὄψις διὰ τοὺς Πρώσους πολεμιστὰς, καὶ ὅποια συγκίνησις, ν' ἀτενίζωσιν, ἀφόβως προσερχόμενοι, τοὺς κολοσσοὺς τούτους, ἔχοντας πάντα τὰ μεγάλα των πυροβόλα, σχεδὸν εἰσέτι πυρίτιδος ἀπόζοντα, κ' ἐπ' αὐτῶν νὰ βλέπωσι κυματοῦσαν τὴν πρωσσικὴν σημαίαν!

Ὑπῆρχον ὅμως καὶ δυσάρεστα ἐκεῖ θεάματα. Οὕτως ἀκατανόητον μᾶς ἐφαίνετο πῶς ἐδύναντο οἱ Γάλλοι νὰ ζῶσιν ἐν μέσῳ τοιαύτης ἀκαθαρσίας, οἷα ἐκείνη ἥτις δυσαρέστως ἐκεῖ μᾶς προσέβαλε, καὶ μᾶς ἐκίνει εἰς ἀηδίαν. Τὸ δ' ἄλλο ἦτον ἡ ἀνοίκειος διαγωγὴ πολλῶν ἐκ τῶν Γάλλων ἀξιωματικῶν, οἵτινες ἔφιπποι ἔτρεχον ἄνω καὶ κάτω, γελῶντες καὶ φωνάζοντες, ὥς ἂν ἦτον ἑορτὴ, καὶ εἰς τὸν χαιρετισμὸν μας ἀπήντων καταγελῶντες ἡμᾶς κατὰ πρόσωπον. Πολλοὺς δ' εὗρομεν καὶ ἔξω τῶν χαρακωμάτων, ὅπου εἶχον δώσει τὸν λόγον τῆς τιμῆς των νὰ μὴ ἐξέλθωσιν.

ΙΒ'.

Ἀπὸ τοῦδε ἤρχιζε δι' ἡμᾶς νέα ζωὴ. Ἐπαυε πλέον τὸ κατοικεῖν εἰς πηλὸν καὶ εἰς ὕδωρ, τὸ κοιμᾶσθαι εἰς ἄχυρα σεσηπότα. Ἡ τροφὴ ἡμῶν ἐγίνετο καλυτέρα, διότι οἱ Γάλλοι ὤφειλον νὰ τὴν προμηθεύωσιν. Ἐξέλειπε καὶ ἡ μονοτονία τοῦ στρατοπέδου, καὶ αὐτὴν διεδέχετο ἀδιάκοπος ποικιλία. Πᾶσα ἡ-